

Jánosik

Történetek a betyárvilág korszakából XXIII.

Jánosiak (Jánosik) György csavargó betyár volt. Olyan, kiben nem lakozik a lovagias és nagylelkű érzületből egy szikrányi sem. Az utak mentén leskelődött az emberekre és nem tett különbséget nemes és paraszti ember, férfi és nő között. Mihelyt útjába kerültek, kirabolta őket, még a ruhájukat is elszedte, így tett a nőkkel is. Sőt vallomásában legnagyobbbrészt ilyen hősi tettek fordulnak elő, mert a gyilkosságokat buzgón és gyáván cinkosaira tolt, hiszen akkor szegény nem álmodta, hogy belőle tót nemzeti hős, hosszú tót költemények deli alakja, drámák és regények kifogástalan, lovagias főszereplője lesz.

Különös jelenség, hogy a múlt század negyvenes éveiben, mikor a tót nyelvű irodalom megszületett, tót nemzeti hősöket keresett a tót költészet. Az ébredező tót nemzetiségi törekvés erősítésére olyan témákra volt szüksége, melyekben a tót nemzetiségért magukat föláldozó férfiak szerepelnek. Ilyenek azonban alig voltak. Ismételten megénekeltek Szvatoplukot, Cyrillt és Methódust és a többi régi szlávot, sőt Csák Mátét megtették utolsó tót hercegnek, ki vissza akarta állítani Tótországot. Ezzel kimerült az invenció, míg újból rá nem akadtak Jánosikra. Azért újból, mert Kollár János az ő híres *Slavy dcerájában* Jánosikot már megénekelte, de korántsem látott benne tót nemzeti hőst. Ezen pedig a tótoknak csodálkozniuk kellene, hiszen Kollár minden apróságot fölhasznált és összehordott, csak hogy a szláv dicsőséget fényessé tegye. Jánosikot Kollár a pokolba helyezte, hol folyton a hajdútáncot járja, – ez volt büntetése. Suhancok, gyűlevész nép, hírhedt útonállók között látjuk a pokolban, ott van Uhorcsik is, ki Jánosikot állítólag a rossz útra vezette. Megtaláljuk magyarázatát Kollár óvatosságának a jegyzetekben, melyekben a forrásmunkákra utal. Ezek között szerényen meghúzódik két kicsiny tót kalendárium címe. Fejérpataky Gáspár, a fanatikus tót könyvkereskedő és könyvkiadó, ki a tót nemzetiségi mozgalmakban kiváló szerepet játszott, volt szerkesztője és kiadója ezeknek a népkönyvecskéknek. Fejérpatakyról még senki sem mondotta és nem is mondhatja, hogy magyar érzésű volt. Ő alapította Stúr Lajossal a híres pozsonyi tót lapot; a Hurbán-lázadás idején kénytelen volt Görgei elől menekülni, mert a tót mozgalomnak liptói szervezője volt, s később tót sovinizmusból nevét Belopotockyra változtatta 1850-ben.

A liptómegyei levéltárban egykor őrzött Jánosik-féle vallomást e kicsiny naptárakban a nép okulása céljából közzétette. Ezt a vallomást olvasta Kollár is és ezért tartózkodott attól, hogy Jánosikot tót nemzeti mártírrá tegye, mint ahogy később cselekedett Chalupka Sámuel, Botto János és Král János. Ez a három tót költő énekelte meg Jánosikat. Fönnmaradt néhány népies ének Jánosik sorsáról, melyekben a népfantázia a haramiáról az örök és mindenütt használatos recipe szerint, azt énekelte meg, hogy a szegényeken segített, a gazdagokat, a hatalmaskodó nemeseket, a papokat üldözte. Ez természetes is, mert ott lopott, ahol volt lopni való, de mint Fejérpataky megírta, nem kímélte a szegény embert sem. A Jánosik-legendákat különben két csoportba oszthatjuk. Vannak olyanok, melyek erejéről, bőrvéne és szekercéjének

bűvösségéről, lovagiasságáról és a szegények iránt való nagylelkűségéről beszélnek, a második csoportba tartoznak azok a legendák, melyek Jánosik sunyi kegyetlenségéről, haragjáról, ravaszságáról, lopásairól, rablásairól mondanak csodálatos dolgokat. Aki a néplélek természetét csak megközelítőleg ismeri, az rögtön megmondhatja, hogy e legendacsoportok közül melyik foglalja magában a valóságban megtörtént események magvát. A második csoport, mert az első minden hosszabb haramiatörténetnek a sallangja. Nem adott ő senkinek semmit, csupán osztozkodott cinkosaival és orgazdáival. És mégis a nép azt énekelte róla, hogy adott a szegényeknek. Ezek az énekek később keletkeztek, mikor már régen elporladt Jánosik. A népfantázia a jobbágyi sorsban görnyedők gondjainak enyhítésére énekelt egy emberről, ki a szegényre is gondol, pedig a valóságban nem tette ezt. Hanem ez a hazugság jól esett a népnek. Vannak hazugságok, melyek hatalmassá, nagyra növekednek, mert a nép féltően dédelgeti és kimeríthetetlen képzelő erejével folyton táplálja őket. Így keletkeznek a legendák, a mondák és így maradt a nép között a hagyományos hit Jánosik bűvös erejéről, és a szegények iránt való szeretetéről, melyet a tót költők még azzal toldottak meg, hogy ő a tót nép szabadságáért is harcolt.

A tót irodalomtörténetnek néhány komoly lapját szentelték e Jánosik-költeményeknek, melyekben a haramia a tót népet személyesíti. Chalupka Sámuel az első, ki *A likavai fogoly* című költeményében Jánosikot a tót nemzet szabadságáért szenvedett harcosnak rajzolja. Vlcsek Jarosláv tót irodalomtörténete szerint ez a költemény nagyon poétikus és kellemes ritmusú. Azonban mégis furcsa, hogy egy latorról azt írja, hogy a tót nemzet géniuszát fojtották meg benne és eljön majd a tavasz, mikor a likavai fogoly kitör börtönéből, a havasok tetején máglyát rak és a tótságnak szabadsága fölvirrad. A Jánosik bandáját úgy rajzolja meg, mintha csakugyan valamilyen felkelő sereg volna, mely a tót nép szabadságáért küzd:

A Királyerdőn fekete köd ül, a tót nemzet nehéz sorsban tengődik. Rosszul van az nemzetünkben, hogy a bűn ült az asztal mellé, az igazság pedig az ajtó elé. Ki védi meg a tót nemzetet? Senki, csupán Isten és magunk, a tót pedig az lesz, ki volt valaha

. — így beszél Chalupka versezetében a Jánosik tizenkét rablója. Sokkal elegikusabban deklamál Bottó János különben remek költeménye:

Jánosik halála

, melynek egyik részében Jánosik ezeket mondja:

Meghalni – ez az ítélet. Igaz, – én raboltam, de vajon ki gyilkolt többet: én vagy hóhéraim? A széles mezőkön, az úttalan havasokon bujdosom, hogy elfelejtsem a nehéz rabságot, igazságra tanítsam a gőgös gyilkosokat. Harcoltam az arany szabadságért, hogy testvéreim bilincseit kettétörjem. Szabadság, drága szabadságom, miattad faragják az urak számomra az akasztófát.

– Ez az utóbbi költemény nagyon népszerű lett a tótok között, Jánosikról drámákat is írtak, mint Záborszky Jónás és mások.

A Jánosik életére és rablásaira vonatkozó leghitelesebb adatokat természetesen az a vizsgálati jegyzőkönyv nyújtaná a kutatónak, melyben kivégzése előtt tett vallomása benn foglaltatik. Ez a jegyzőkönyv azonban valószínűen a hetvenes években Liptóvármegyében

levéltárából eltűnt. Az iratoknak nyoma veszett. Csupán az eredeti rövid ítélet maradt vissza. Szerencsére azonban Fejérpataky Gáspár az elveszett jegyzőkönyv alapján megírta a Jánosik történetét ilyen címmel: *A Tarhován született rabló és tolvajvezér Jánosjak vagy Jánosik György rablásairól.*

Önkéntes vallomásának kivonata, melyet Liptószentmiklóson 1713. március 16-án a megyei ítélőszék előtt tett. A közlemény elejére Fejérpataky a következő megjegyzést tette: Ezt a cikket a liptói levéltárban őrzött eredeti hű kivonataképpen közlöm intésül és hogy e gaztettek és gonoszságok minél visszataszítóbbak legyenek.

Jánosik György kuruc, majd labanc közlegény volt. Labanc katona korában Nagybicsén megismerkedett Uhorcsik Tamással, aki rablásai miatt ott börtönben ült. Ez 1711. szeptember 27-én fölkereste a katonaságból elszabadult Jánosikot a nyitrai Tarhován, hol rábírta, hogy csapjon föl rablónak. Jánosikból csakhamar rablóvezér lett, ki az akkori rablók között hírnévre tett szert, mert a felvidéki erdők hemzsegték a sok szökött kuruc-labancról, kik rablásra adták fejüket. Liptó vármegye, mint Hyros írja, külön megyei inszurrekciót rendelt el a rablók ellen 1710-ben. A lakosságnak egy időben nyugta volt, mert a rablók elbújtak az erdőségekben, azonban 1713-ban a megye újból legenergikusabban hozzálát a garázdálkodó útonállók elfogásához, ami sikerült is. Jánosikot is elfogták és a megyei törvényszék ítélete alapján a besztercebányai hóhér *bal bordáján fölakasztotta.*

A Jánosikot elítélő törvényszéki végzés tót nyelvű és fordítása így hangzik: *„Deliberatum est. Minthogy a föntemplített Jánosjak György úgy az isteni parancsolatokat, mint az ország törvényeit megszegte és két évvel ezelőtt zshiványságra adta magát és zshiványvezér vagy bandafőnök lett, aki társaival az utak mentén lesve, sok embert vagyonától megfosztott, sőt mint saját vallomásából kitűnik, társai a deményi lelkész urat lelőtték és istentelenül meggyilkolták, mely esetnél ő is jelen volt, úgyszintén, amint fentebb íratott, más gaztetteket is elkövetett, – azért ezen oly súlyos bűneiért és a törvények megszegéséért a baloldal a horogra szúrandó, s így más hasonló gonosztevők példájára fölakasztandó.”*

Az ítéletet végrehajtották nemcsak rajta, hanem elfogott több társán is, kik közül Szurovec Jakab árvai ember vergődött nagyobb hírre. A Jánosik legendája azonban terjedt, terjengett és egy betyár körül szövődött hazugságokból tót nemzeti dicsőség lett. Ez a dicsőség olyan szegény, mint amilyen szegény volt a Jánosik nagylelkűsége és a nép iránt való szeretete.

Forrás: Budapesti Hírlap 1910. XXX. évfolyam, 193. szám. 33-34.